

CZU: 374.71:316.346.2-053.9(478)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4883216>

EDUCAȚIA NONFORMALĂ A ADULȚILOR VÂRSTNICI DIN PERSPECTIVA DE GEN

Valentina BODRUG-LUNGU

Universtitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol elucidează specificul educației nonformale a adulților vârstnici în Republica Moldova. Pe fundalul creșterii numărului persoanelor vârstnice, insuficienței serviciilor de îngrijire a vârstnicilor se conturează necesitatea activităților de formare a mobilizatorilor comunitari, care ar contribui la sporirea stării de bine a vârstnicilor mobilizatori, dar și a celor mobilizați, prin implicarea activă în viața comunității. În contextul teoriei schimbării, persoanele în etate sunt agenți care au puterea de a schimba și influența gestionarea afacerilor publice, viața întregii comunități. În acest context se constată importanța educației nonformale a persoanelor în etate, dar și importanța luării în considerare a dimensiunii de gen, având în vedere prevalența femeilor printre vârstnici.

Cuvinte-cheie: adulți vârstnici, educație nonformală, perspectivă de gen, mobilizare comunitară, îmbătrânire.

NON-FORMAL EDUCATION OF OLDER ADULTS FROM A GENDER PERSPECTIVE

This article elucidates the specifics of non-formal education of older adults in the Republic of Moldova. In the context of an increase in the number of elderly people, the insufficiency of care services for the elderly, the need for training activities of community mobilisers is outlined, which would contribute to increasing the well-being of mobilising older adults, but also those mobilised by active involvement in community life. In the context of the theory of change, older people are agents who have the power to change and influence the management of public affairs, the life of the whole community. In this context, we highlight the importance of non-formal education of older people, but also the importance of taking into account the gender dimension, given the prevalence of women among the elderly.

Keywords: older adults, non-formal education, gender perspective, community mobilisation, aging.

Introducere

Populația lumii este într-un proces continuu de îmbătrânire. În anul 2019 circa 703 milioane de persoane de pe globul pământesc aveau vârsta de 65 ani și peste. Ponderea acestor persoane în total populație s-a majorat de la 6% în anul 1990 până la 9% în anul 2019, iar până în anul 2050 se estimează că aceasta va crește până la 16% [1].

Republica Moldova se confruntă cu fenomenul îmbătrânirii de rând cu alte țări ale lumii, coeficientul îmbătrânirii fiind în creștere continuă (constituind 21,8% în 2020). Fenomenul îmbătrânirii are un profund impact asupra tuturor generațiilor și asupra celor mai multe domenii de activitate economică și socială: piața muncii, protecția socială, educație, sănătate, politică.

În calitate de răspuns la provocările îmbătrânirii, Guvernul a adoptat un șir de documente strategice la capitolul îmbătrânire demografică, inclusiv în domeniul promovării îmbătrânirii active: Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici și Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021). Privit în ansamblu, Programul menționat propune o viziune optimistă de valorificare eficientă a noilor oportunități, de combatere a stereotipurilor și divergențelor provocate de îmbătrânire. Totodată, Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021) include Obiectivul 2. Asigurarea integrării și participării depline a persoanelor în etate în societate, dar și subacțiunile: 2.3.2. Elaborarea și implementarea unui program național de instruire a mobilizatorilor comunitari [2].

Pe fundalul creșterii numărului vârstnicilor, urmare a procesului accentuat de îmbătrânire și a transformărilor sociodemografice drastice, insuficienței serviciilor de îngrijire a vârstnicilor, activitățile de formare a mobilizatorilor comunitari ar contribui la sporirea stării de bine a vârstnicilor mobilizatori, dar și a celor mobilizați, prin implicarea activă în viața comunității. În contextul teoriei schimbării, persoanele în etate nu sunt doar actori pasivi, ci agenți care au puterea de a schimba și influența gestionarea afacerilor publice, viața întregii comunități. În acest context se conturează importanța educației nonformale a persoanelor în etate, dar și importanța luării în considerare a dimensiunii de gen, având în vedere prevalența femeilor printre vârstnici.

Având în vedere că granițele tinereții și ale maturității se schimbă în majoritatea culturilor, în prezenta lucrare vom utiliza termenul „adult vârstnic”, care cuprinde persoanele cu vârsta 60+ [3]. Totodată, în literatura

de specialitate este menționată și „maturitatea târzie” (în engleză – Late Adulthood) [4]. Această perioadă a duratei de viață a crescut în ultimii 100 de ani, în special în țările industrializate. Adulții târzi sau adulții vârstnici sunt uneori subdivizați în două sau trei categorii, cum ar fi „tineri vârstnici” (“young old”), care sunt persoane cu vârsta între 65 și 79 de ani și „vârstnici vârstnici” (“old old”) sau cei care au 80 de ani sau mai în vârstă (“oldest old”). Una dintre diferențele primare dintre aceste grupuri este că tinerii vârstnici sunt foarte asemănători cu adulții de vârstă mijlocie; încă lucrează, încă relativ sănătoși și încă interesați să fie productivi și activi. „Vârstnicii vârstnici” rămân productivi și activi, iar majoritatea continuă să trăiască independent, dar riscurile bolilor bătrâneții, cum ar fi ateroscleroza, cancerul și bolile vasculare cerebrale, cresc substanțial pentru această grupă de vârstă. Problemele legate de locuințe, asistență medicală și extinderea speranței de viață activă sunt doar câteva dintre subiectele de îngrijorare pentru această grupă de vârstă [5].

Situația persoanelor vârstnice în Republica Moldova

La începutul anului 2020 în Republica Moldova locuiau 574,9 mii persoane având vârsta de 60 ani și peste, ceea ce constituie 21,8% din numărul total al populației cu reședință obișnuită [6]. Din numărul total al vârstnicilor, circa 60% erau femei, fiecare a treia persoană avea vârsta între 60 și 64 ani, iar 10,9% constituiau persoanele care au depășit vârsta de 80 ani. Constatăm diferențe semnificative în repartizarea pe sexe, coeficientul îmbătrânirii populației feminine la începutul anului 2020 fiind cu 7,0 p.p. mai înalt față de cel al bărbaților și a constituit 25,1%, comparativ cu 18,1% în cazul bărbaților. La 1 ianuarie 2020 raportul dintre bărbați și femei cu vârsta de 60 ani și peste a fost de 66,7 bărbați la 100 femei (față de 66,4 bărbați la 100 femei la 1 ianuarie 2016) [7].

Datele statistice oficiale denotă următoarele tendințe:

- Femeile vârstnice au durata vieții mai mare decât bărbații cu aproximativ 4 ani.
- Mortalitatea bărbaților vârstnici depășește mortalitatea femeilor. Bărbații vârstnici în general sunt afectați în proporție mai mare de tuberculoză, dar și bărbații din categoria de vârstă 55-64 ani și femeile cu vârsta de 65+ ani.
- Femeile și bărbații din categoria de vârstă 65-69 ani și bărbații vârstnici în general sunt afectați în proporție mai mare de tumori maligne.
- Rata dizabilității primare la vârstnici este mai mare la bărbați decât la femei.
- Bolile aparatului circulator sunt cauza predominantă a dizabilității primare la vârstnici.
- Ponderea femeilor vârstnice depășește ponderea bărbaților vârstnici în numărul pensionarilor (68,5% din totalul pensionarilor pentru limită de vârstă), iar pensiile medii ale femeilor pentru limită de vârstă fiind mai mici cu 20% decât pensiile bărbaților.
- Pensia pentru limită de vârstă acoperă valoarea minimului de existență pentru pensionari, dar nu și în cazul beneficiarilor de pensii din sectorul agricol (în sectorul agricol – 84,8%, comparativ cu sectorul non-agricol – 119,6%). Totodată, cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă acoperă minimul de existență pentru pensionari în proporție de 63%.
- Ponderea vârstnicilor activi din punct de vedere economic este în creștere. Vârstnicii din mediul rural și de sex masculin predomină în populația vârstnică ocupată.
- Gospodăriile cu vârstnici predomină în mediul rural și sunt formate cel mai des dintr-o singură persoană. Gospodăriile cu vârstnici din mediul urban au o situație financiară mai bună.
- Prestațiile sociale sunt cea mai importantă sursă de venit a vârstnicilor.
- Condițiile de trai ale vârstnicilor din mediul urban sunt mai bune decât ale celor din mediul rural, dar vârstnicii din mediul urban sunt mai puțin satisfăcuți de nivelul de trai comparativ cu cei din mediul rural.

În contextul celor expuse mai sus, constatăm discrepanțe în situația vârstnicilor în dependență de criteriul de reședință, criteriul de sănătate și de gen, starea socioeconomică. Astfel, sunt necesare programe adresate vârstnicilor, care să țină cont de criteriile menționate.

Mobilizarea comunitară ca modalitate a educației adulților vârstnici

Mobilizarea comunitară reprezintă un proces prin care acțiunea este stimulată de o comunitate în sine sau de alții, planificată, realizată și evaluată de indivizi, grupuri și organizații ale unei comunități pe o bază participativă și susținută pentru a îmbunătăți sănătatea, igiena și nivelurile de educație, pentru a spori nivelul general al vieții în comunitate [8].

Totodată, mobilizarea comunitară poate fi privită ca un proces care începe un dialog între membrii comunității pentru a determina cine, ce și cum decide problemele comunității [9] și, de asemenea, să ofere tuturor oportunitatea de a participa la procesul decizional care vizează viața lor.

În raport cu fenomenul îmbătrânirii specialiștii menționează necesitatea atenției sporite asupra comunităților – ca centru al vieții cotidiene și ca entitate locală și logică – pentru a răspunde cel mai bine nevoilor actuale și viitoare ale persoanelor vârstnice (Greenfield, 2011) [10]. În acest sens, reiterăm faptul că politicile internaționale [11-13] și naționale [14,15] includ un număr tot mai mare de prevederi și măsuri adresate promovării îmbătrânirii active la toate nivelurile, inclusiv la nivel local comunitar.

Constatarea specialiștilor invocă o nouă paradigmă pentru îmbătrânire în comunități, care subliniază caracterul unic al contribuțiilor adulților vârstnici ca o resursă socială esențială [16]. Astfel, comunitățile urmează să promoveze inițiative care vizează o mai bună înțelegere a aspectelor pozitive ale îmbătrânirii, axate pe demnitate și independență.

În acest context, se conturează importanța educației adulților vârstnici în vederea implicării în mobilizarea comunitară.

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) percepe învățarea și educația adulților ca un mijloc de a ajuta la abordarea provocărilor economice, sociale și de mediu și susține promovarea mai puternică a politicilor și practicilor cu referire la educația adulților în statele membre UNESCO (UIL, 2020) [17].

Această poziție rezonază cu actuala Agendă 2030 a Națiunilor Unite, care se regăsește în 17 Obiective de dezvoltare durabilă (ODD) [18]. Dedicat educației, al patrulea dintre aceste obiective (ODD 4) solicită asigurarea unei educații incluzive și echitabile de calitate și promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții pentru toți (ONU, 2015).

Învățarea și educația adulților este o componentă de bază a învățării pe tot parcursul vieții. Aceasta cuprinde toate formele de educație și învățare – formală, nonformală și informală, prin care cei considerați adulți de societatea în care trăiesc își dezvoltă și își îmbogățesc capacitățile de viață și de muncă, atât în interesele proprii, cât și în cele ale comunităților lor, ale întregii societăți [19]. Învățarea și educația adulților implică activități și procese de dobândire, recunoaștere, schimb și adaptare a cunoștințelor și capacităților.

Reiterăm faptul că educația adulților vârstnici poate fi analizată din diverse perspective (economică, socială, psihoandragogică). Drept bază teoretică explicativă pot servi mai multe teorii și concepte:

- Teoriile psihologice și pedagogice ale motivației activității umane (R.S.Woodworth, B.F. Skinner, R.S. Gardner, V.E. Lambert);
- Teoria motivelor activității de învățare (A.Neculau, A.Markova, L.Bojovici, G.Șciukina);
- Teoria învățării andragogice (I.A. Kolesnikova, S.I.Zmeiov);
- Teoriile privind interacțiunea vârstei și învățării;
- Ideile lui Rogers cu referire la învățarea bazată pe experiență;
- Ideile lui Hans Lowe privind natura habituală și actuală a motivației învățării ș.a.

Reiterând interconexiunea dintre cele trei forme ale învățării pe tot parcursul vieții, și anume – formală, nonformală și informală, în contextul prezentei lucrări ne vom axa pe educația nonformală. „Învățarea nonformală este învățarea care a fost dobândită adițional sau alternativ la învățarea formală. În unele cazuri, este structurată, de asemenea, în conformitate cu aranjamentele educaționale și de formare, dar mai flexibil. De obicei, are loc în cadrul comunității, la locul de muncă și prin activitățile organizațiilor societății civile” (UNESCO, 2012) [20].

În baza experienței de lucru cu referire la pregătirea adulților vârstnici în calitate de mobilizatori comunitari constatăm realizarea eficientă a acestora, fiind respectate următoarele poziții (având ca repere ideile lui Knowles, 1970 [21]) (Fig.1):

- Adulții vârstnici au nevoie să știe de ce trebuie să învețe anumite lucruri (care sunt beneficiile de a fi mobilizator comunitar).
- Adulții vârstnici trebuie să considere importantă dobândirea de noi competențe, cunoștințe sau atitudini (ce anume trebuie să cunoască și cum să comunice cu alți vârstnici).
- Adulții vârstnici doresc să contribuie la conținutul și designul programelor de formare la care doresc să participe.
- Adulții vârstnici pot fi model pentru tineri, dat fiind că dețin experiențe mai numeroase și variate decât tinerii, astfel încât dialogul intergenerațional la nivel comunitar să se bazeze pe corelarea procesului de învățare teoretică cu experiența(-ele) din trecut, sporind semnificația noilor situații de învățare și ajutându-i pe participanți/ participante în dobândirea noilor cunoștințe.

- Adulții vârstnici sunt interesați să învețe în momentul în care se confruntă cu o situație de viață pentru care au nevoie de mai multe cunoștințe (de exemplu, despre procesul mobilizării comunitare, participarea la treburile comunității, consultarea politicilor și bugetelor locale).
- Adulții vârstnici se angajează în procesul de învățare urmărind rezolvarea unor sarcini concrete în cadrul învățării.

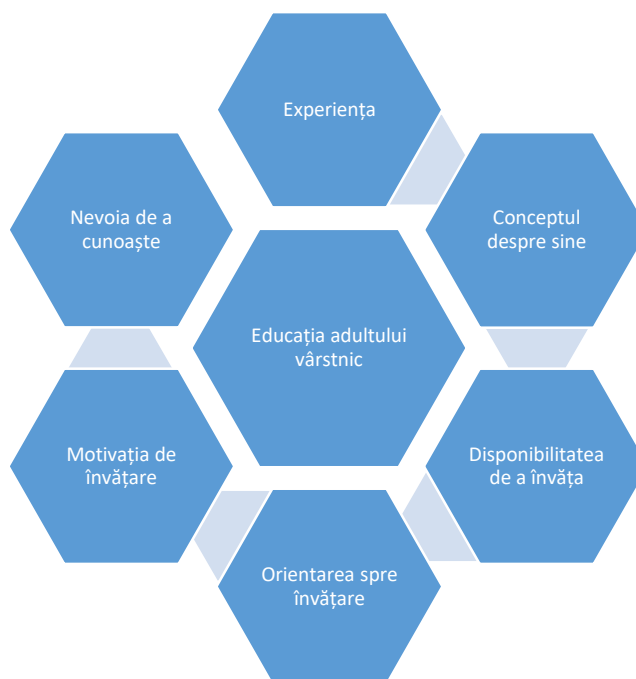

Fig.1. Educația adultului vârstnic.

Menționăm că formatorul/ formatoarea are mai mult rolul de facilitator/facilitatoare decât un simplu transmițător de informații.

Mobilizarea comunitară poate fi realizată prin educația nonformală a adulților vârstnici, realizată de organizațiile societății civile, grupurile de vârstnici (de exemplu, Cluburile seniorilor) prin diverse modalități, precum: traininguri, discuții, mese rotunde, întâlniri cu membrii comunității, consultări publice pe marginea documentelor de dezvoltare locală etc.).

Cu referire la aspectele de gen, reiterăm faptul că egalitatea dintre femei și bărbați (egalitatea de gen) vizează egalitatea în drepturi, responsabilități și oportunități ale femeilor și bărbaților, fetelor și băieților. Perspectiva de gen reprezintă o modalitate de abordare, care are în vedere impactul dimensiunii genului asupra oportunităților, rolurilor sociale și interacțiunii oamenilor [22]. În raport cu educația adulților vârstnici, integrarea perspectivei de gen are o dublă dimensiune: ea presupune atât integrarea unei perspective de gen în conținutul diferitelor programe de instruire, cât și promovarea reprezentării femeilor și a bărbaților în programele respective.

Integrarea dimensiunii de gen este o strategie acceptată la nivel global, care vizează transformarea preocupărilor și experiențelor femeilor și ale bărbaților într-o dimensiune integrală a elaborării, implementării, monitorizării și a evaluării politicilor și programelor în domeniile politice, economice și sociale [23], educaționale. Se pledează pentru faptul că femeile și bărbații au beneficii egale, iar inechitatea nu este perpetuată.

În contextul educației adulților vârstnici, la organizarea activităților de mobilizare comunitară trebuie să se țină cont atât de aspectele biologice (de sex și de vârstă), cât și de cele sociale, care au impact asupra experiențelor la vârsta adultă. Aspectele sociale vizează contextul socioeconomic și cultural al formării și manifestării rolurilor de gen al femeilor și bărbaților pe parcursul vieții. Menționăm persistența stereotipurilor tradiționale, care susțin preponderent imaginea femeilor gospodine, mame, bunici, limitează activitatea și sensul existenței acestora la responsabilități casnice. Totodată, reiterăm multitudinea de roluri realizate de femei și bărbați în viață. De exemplu, și bărbații și femeile exersează roluri productive legate de activitatea aducătoare de venit. La rândul lor, femeile comparativ cu bărbații sunt mai mult implicate în roluri reproductive, care se referă la activitățile casnice și de îngrijire a membrilor de familie. Roluri comunitare realizează și femeile și

bărbații, dar prin implicare diferită. Aspectele menționate trebuie luate în considerare la organizarea instruirii adulților vârstnici, dat fiind impactul diferit al rolurilor de gen.

Aplicarea acestei abordări în contextul dezvoltării comunitare implică acțiuni care vizează reprezentarea sporită a femeilor în organele APL, mobilizarea femeilor vârstnice din localitate să se implice în procesul participativ de planificare și bugetare, încurajarea funcționarilor aleși să abordeze problemele grupurilor dezavantajate ale femeilor, inclusiv ale femeilor vârstnice.

Constatăm că programele de educație pentru adulții vârstnici trebuie să valorifice experiența participanților și participantelor, trebuie să se adapteze la limitele de vârstă ale participanților și participantelor. Adulții vârstnici trebuie să beneficieze de cât mai multe opțiuni privind disponibilitatea și organizarea programelor de învățare.

Concluzii

Practicile de lucru cu adulții vârstnici demonstrează necesitatea de a încuraja participanții și participantele la instruire să vorbească despre experiențele lor de muncă. Să se exploreze legătura dintre noile activități de învățare și experiențele din trecut ale participanților și participantelor. În mod special contează dezvoltarea și menținerea atitudinii pozitive față de cei din jur, fapt ce poate contribui la consolidarea învățării. Pregătirea trebuie corelată cu adăugarea unor noi responsabilități, sporirea autorității și a respectului de sine.

Printre multiplele probleme cu care se confruntă adulții vârstnici care trăiesc în comunitate, demnitatea și independența sunt de o importanță deosebită. În linii generale, ambele concepte sunt considerate ca fiind integrante procesului de îmbătrânire, reprezentând obiective-cheie în dezvoltarea vârstnicilor. Respectiv, promovarea și valorificarea demnității și independenței în rândul adulților în vârstă reprezintă piatra de temelie a programelor publice și private adresate adulților vârstnici din comunitățile de astăzi.

Totodată, educației adulților îi revine un rol important în mobilizarea adulților vârstnici la cetățenie activă, implicarea în societatea civilă, contribuind la promovarea nondiscriminării, egalității și echității, democrației, drepturilor omului, toleranței și solidarității intergeneraționale.

În Republica Moldova, conceptul mobilizării comunitare trebuie abordat în contextul descentralizării, în baza abordării bazate pe drepturile omului, precum și a integrării dimensiunii de gen și contracarării sexismului și ageismului.

Referințe:

1. World Population Ageing 2019. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. New York, 2020. 64 p.
<https://eduform.sns.ro/campanie-online/teorii-ale-invatarii-din-perspectiva-androgeniei>
2. Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021)/ Anexa nr.3 la Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13818&lang=ro
3. Periods of Development, <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-ss-152-1/chapter/periods-of-development/>
4. Concepts and definitions/ UN Women, <https://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>
5. *Ibidem*.
6. *Vârstnicii în Republica Moldova în anul 2019*. BNS, 29.09.2020
<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6767>
7. *Ibidem*.
8. CONCHA, D.G. *The Power of Community: Mobilizing for Family and Schooling*. New York: Rowman & Littlefield Publishing, Inc. 2001, 207 p. ISBN-13: 978-0742515505.
9. Planul Internațional de Acțiuni privind Îmbătrânirea, adoptat la Madrid în 2002.
10. GREENFIELD, E.A. Using ecological frameworks to advance a field of research, practice, and policy on aging-in-place initiatives. In: *The Gerontologist*, 2011, no.52(1), p.1-12.
11. Declarația Conferinței Ministeriale privind îmbătrânirea – Asigurarea unei societăți pentru toate vârstele: Promovarea calității vieții și a îmbătrânirii active (Viena, 2012).
12. Planul Internațional de Acțiuni privind Îmbătrânirea, adoptat la Madrid în 2002.
13. Strategia Regională pentru Implementarea Planului Internațional de Acțiuni privind Îmbătrânirea de la Madrid, 2002.
14. Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici (2014)
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13818&lang=ro

15. Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021)/ Anexa nr.3 la Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici.
16. BLACK, K., DOBBS, D. and TIFFANY, L. Young. Aging in Community: Mobilizing a New Paradigm of Older Adults as a Core Social Resource. In: *Journal of Applied Gerontology*, 2015, vol.34(2), p.219-243
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1013.5877&rep=rep1&type=pdf>
17. Adult education and the challenge of exclusion. UIL Policy Brief 10/2020. Hamburg: UNESCO. Institute for Lifelong learning. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372904>
18. United Nations. Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable development. A/RES/70/1. New York: UN, 2015. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
19. Adult education and the challenge of exclusion. UIL Policy Brief 10/2020. Hamburg: UNESCO.
20. UNESCO guidelines for the recognition, validation and accreditation of the outcomes of non-formal and informal learning. UNESCO Institute for Lifelong Learning UIL/2012/PI/H/3 REV.2
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216360>
21. Adulthood <https://www.britannica.com/science/adulthood>
22. BODRUG-LUNGU, V. *Egalitatea de gen și Educația: Glosar și specificări conceptuale*. UNESCO, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO. Chișinău: Stratum Plus, 2020. 60 p. ISBN 978-9975-3343-3-4
23. BROWDIE, R. The future of aging services in America. In: *Generations*, 2011, no.34(3), p.56-60.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul Proiectului instituțional *Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova*, cifrul **20.80009.0807.23**.

Date despre autor:

Valentina BODRUG-LUNGU, doctor habilitat în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valbodrug@mail.ru

ORCID: 0000-0002-2957-2796

Prezentat la 06.05.2021